

## บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของโครงการ “ศึกษารูปแบบ การติดตาม ตรวจสอบคุณภาพอากาศ โดยชุมชนในกรุงเทพมหานคร” คือ (1) ค้นหาปัจจัยเงื่อนไขที่จะสร้างความพร้อมในการจัด ประกาย การรวมพลังของชาวชุมชนในการเข้าร่วม (2) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับการ นำ “รูปแบบ” ลงปฏิบัติในสภาพที่เป็นจริง (3) เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพของกฎหมาย สิ่งแวดล้อมและกฎระเบียบต่างๆ รวมไปถึงการบริหารจัดการของภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องสำคัญ ต่อการปฏิบัติตาม “รูปแบบ” ที่สร้างขึ้น

การออกแบบสอบถามเป็นวิธีที่เกิดประโยชน์ให้ได้มาซึ่งความสมัครใจของชาว ชุมชนในการเข้าร่วม เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกได้ระดับหนึ่ง นอกเหนือจากการได้ข้อมูลที่ ตามตามปกติในด้านสภาพแวดล้อม สุขภาพ ความเป็นอยู่ สังคม และอาชีพ ฯลฯ การสำรวจ พื้นที่ การพบปะกลุ่มย่อยๆ หลายๆ ครั้ง เป็นวิธีที่จะทำความรู้จักแต่ละชุมชนได้ดี

การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยหลักและเงื่อนไขที่จำเป็นในการสร้าง “รูปแบบ” นั้นสิ่ง แรกก็คือ คุณสมบัตินี้ความเป็นผู้นำในทุกระดับ การยกระดับของจิตสำนึกในด้านผลกระทบ ต่อสุขภาพ คุณภาพชีวิต ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการมีส่วนร่วม เหล่านี้มี ความสำคัญต้องเป็นองค์ประกอบด้วย สิ่งสุดท้ายที่มีความสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง คือ แรงจูงใจ ที่จะดึงให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน การนำ “รูปแบบ” ลง ทดสอบนั้นเป็นผลสำเร็จได้ต้องมีขั้นตอน เรียงลำดับ ดังนี้

1) ขั้นตอนการสำรวจพื้นที่ (Survey Database) แสวงหาข้อมูลทางกายภาพ/ชีวภาพ บุคคล/กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ผู้นำ/กลุ่มผู้นำ กลุ่มอาชีพ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สุขภาพ อนามัย แหล่งปัญหา แหล่งมลพิษ ฯลฯ

2) จัดเวทีพูดคุย (Meeting) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ และความคิดเห็นต่างๆ ข้อเสนอแนะต่างๆ สร้างความสัมพันธ์ ชี้แจงทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการดูแล ตรวจสอบ ติดตามปัญหาต่างๆ กระตุ้นให้เกิดการเข้าร่วม เพื่อการปรับปรุง ป้องกัน แก้ไข ปัญหา สร้างอาสาสมัคร/แนวร่วมประจำชุมชน ช่วยเป็นหูเป็นตาแทนชุมชน

3) สร้างเครือข่าย (Networking) ดึงความร่วมมือทุกภาคส่วน ทั้งภายในและนอก ชุมชน สามารถเชื่อมประสานการทำงาน ช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ เช่น สำนักงานเขต

สถานีตำรวจ ส.ส. ส.ก. ส.ข. สร้างวิทยากรชุมชน ประธานวิทยากรภายนอกชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ให้กันและกัน

4) **จัดระบบองค์กรภายในชุมชน (Organization Setting)** แบ่งภารกิจ หน้าที่ของผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน อาสาสมัครประจำชุมชน กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มกีฬาและนันทนาการ เพื่อการเชื่อมโยงประสานการทำงานได้อย่างเป็นระบบ มีภารกิจชัดเจน

5) **สร้างศูนย์ข้อมูล (Information Center)** เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน ข้อมูล การสื่อสาร ข่าวสารต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน สถานที่เพื่อจัดพบปะ พูดคุย ประชุมปรึกษาหารือ หรือประชาสัมพันธ์ต่างๆ เป็นแหล่งรวมของเอกสาร ข้อมูล แผนที่ ที่ใช้ร่วมกันของคนในชุมชน

6) **ร่วมดำเนินกิจกรรม (Activity Campaign)** กระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่จะพัฒนาชุมชน ไม่ทนอยู่กับสภาพปัญหาเดิม สร้างแนวร่วม และเชิญชวนกันออกมาจัดการปัญหาเป็นการณรงค์ทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างความสนุกสนาน สัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน บริจาคแรง ทรัพย์สิน อาหาร น้ำดื่ม เพื่อเป็นกำลังใจให้กัน ก่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมที่สามารถเห็นได้ทั้งชุมชน

7) **เฝ้าระวังและรายงานอย่างต่อเนื่อง (Watch guard & Pollution report)** ใช้คู่มือเฝ้าระวังและสื่อเตือนเช่น ป้ายผ้า ป้ายไม้ การประชาสัมพันธ์บอกกล่าว สร้างความระแวดระวัง เป็นหูเป็นตาร่วมกัน หากพบปัญหาสามารถนำมาสู่การประชุม ปรึกษาหารือ เพื่อพัฒนาไปสู่การดูแล แก้ไข ต่อไปได้

“รูปแบบ” ดังกล่าวในแต่ละพื้นที่ที่นำร่องที่คัดเลือกไว้ในพื้นที่ต่างๆของกรุงเทพมหานคร จะมีรายละเอียดในทางปฏิบัติที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของชุมชน แต่ละแห่ง แม้ว่าจะมีปัญหามลพิษเรื่องเดียวกัน หากใช้ข้อได้เปรียบที่เป็นทุนอยู่แล้ว ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนสามารถนำจุดเด่นมาบริหารจัดการกระบวนการของชุมชนนั้น นำไปสู่ความสำเร็จ เช่นเดียวกัน ชุมชนที่เป็นตัวแทนของพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมอยู่ในละแวกคือ เขตจอมทอง ซึ่งมีผู้นำที่เข้มแข็ง และเป็นทีมนักของสมาชิกในชุมชนและอาสาสมัคร คอยเฝ้าระวัง และการประสานกับเจ้าหน้าที่เขต สามารถสร้างมติร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวังติดตาม ตรวจสอบ กิจกรรมของโรงงานในละแวกไม่ให้ก่อมลพิษได้ โดยการสร้างกลุ่มอาสาสมัคร คอยเฝ้าระวัง และการประสานงานกับเจ้าหน้าที่เขต

อย่างใกล้ชิด ชุมชนที่เป็นตัวแทนปัญหาการจราจรติดขัด ที่เขตดินแดง ได้อาศัยความสัมพันธ์ของหัวหน้าชุมชนกับตำรวจจราจรและเจ้าหน้าที่เขต ที่ดูแลเรื่องจราจร สามารถสร้างความร่วมมือของทุกฝ่าย เพื่อมาร่วมแก้ปัญหาจราจร มีทางออกและข้อเสนอที่ได้รับการรับฟังและร่วมกันออกความเห็นในการกำหนดแนวทางในการดำเนินการ ชุมชนในเขตพญาไท ที่มีปัญหาเรื่องของมลภาวะอากาศอันเกิดจากตัวชุมชนถูกปิดกั้นทิศทางลม ได้ใช้จุดเด่นของการมีกลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้สูงอายุที่ขออาสาเข้าช่วย ระดมเรียกร้องกระตุ้นให้เกิดการเข้าร่วมของชาวชุมชนในการแก้ไขปัญหา

สำหรับชุมชนที่เป็นตัวแทนของชุมชนที่มีกิจกรรมเข้มแข็งของกรุงเทพมหานคร ที่มีการพัฒนาด้วยกิจกรรมการมีส่วนร่วมมาก่อน พบว่าสามารถรับแนวคิดการสร้าง “รูปแบบ” นามาทดลองใช้ได้อย่างรวดเร็วและราบรื่น จุดเด่นคือ การที่ประธานชุมชนมีแนวคิดวิสัยทัศน์และสามารถเข้าใจวิธีการประยุกต์ใช้รูปแบบในทางปฏิบัติได้อย่างไม่มีอุปสรรค ประกอบกับความรับรู้และจิตสำนึกของสมาชิกในชุมชนที่ให้ความร่วมมือร่วมใจกันพร้อมเพรียง ส่วนชุมชนที่มีปัญหาฝุ่นละอองในเขตจตุจักร จุดเด่นของพื้นที่อยู่ที่ความเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกัน มีสภาพของแหล่งปัญหามลพิษที่เหมือนกัน จึงก่อให้เกิดการรวมตัวที่เด่นชัด และเป็นกลุ่มของชุมชนที่ใหญ่ทำให้นักการเมืองทั้งระดับชาติและท้องถิ่น รวมทั้งเจ้าหน้าที่เขต ต้องให้ความสนใจในการประสานงานการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามที่ชุมชนร้องขอหรือประสานงานพัฒนา

ส่วนจุดเด่นและจุดอ่อนของกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมไปกับขั้นตอนการนำ “รูปแบบ” ลงทดสอบปฏิบัติ พบว่าจุดอ่อนอยู่ในส่วนของการบริหารจัดการที่ระดับของชุมชน ในเรื่องของมลพิษทางอากาศ ปัญหาอยู่ที่การขาดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของกฎหมาย ขอบเขตที่กฎหมายคลุมถึง เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสิทธิ หน้าที่ และการตอบสนองทางการปฏิบัติของประชาชนต่อผู้ก่อมลภาวะพบว่า เป็นเรื่องเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ ความไม่กระจ่างในเรื่องของการบังคับใช้กฎหมาย และบทลงโทษที่กฎหมายระบุให้ผู้มีอำนาจ และมีความรับผิดชอบ ยังสร้างความสับสน ยังหาความชัดเจนและสม่ำเสมอไม่ได้ ในปัจจุบัน ประชาชนจึงขาดความกล้าและความเชื่อมั่นที่จะชี้ตัวผู้กระทำความผิดหรือผู้ก่อมลพิษ ด้วยขาดความมั่นใจในความปลอดภัย การปกป้องดูแล กลุ่มครองพยานและผู้กล่าวโทษ ที่อาจถูกเปิดเผยในสาธารณะและสื่อได้ ทำให้ประชาชนไม่อยากจะเกี่ยวข้อง

และปล่อยให้เป็นที่ของรัฐเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างความร่วมมือต่อต้านมลภาวะทางอากาศของชุมชนในที่สุด

## ABSTRACT

The main objectives of this project on **“Study for an Effective Model on Monitoring and Inspection of Air Quality by Local Communities in Bangkok”** are : (1) to determine factors and conditions required for readiness in mobilizing community own effort of participation (2) to establish community learning process for implementing the **“Model”** in actual situation (3) to analyze the effectiveness of Environmental Act and other regulations including local government management pertinent to the **“Model”** to work in Bangkok communities.

Questionnaire was proved to be useful way to acquire individual willingness to participate and to stimulate awareness level other than standard information and opinion towards environment, health, living, social and career, etc. . Area survey, dialogue, discussion sessions were the most powerful approaches for learning and knowing each community.

The study showed that major factors and conditions necessary to bring about suitable model were first of all the leadership quality of leader at all levels. Improvement of awareness on health impact, quality of life, public responsibility and contribution were among the list of importance. The last but not least was motivation to participate in the community project. Implementation of the **“Model”** was tested following these consecutive steps as a requirement for success.

- information collection and survey
- full cooperation from community leader with attitude towards community-self protection
- pollution index map construction to be used as a tool for campaign activity target
- continuous promotion of campaign activities to build up joint participation, human relation and to create moral incentive to all members given greater cooperation
- provision of training and practice for the project working group on coordination steps with local and /or national government agencies in order to improve confidence and know-how in communication with government departments in an effective manner

- establishment of “ information center” to be a platform for communication, knowledge update and exchange, awareness stimulation, networking, activity event, environment news and a meeting place of the community
- training and practice in documentation and immediate execution of each observation on any pollution incident in and around the community

The “**Model**” when applied to the 5 areas chosen in Bangkok had given different implementation details due to community nature although with the same pollution issue. Base on each community advantage nature, it was possible to mobilize its strong points in the management process in different emphasis but could reach the same success. Community representing industrial neighborhood, Jomthong characterized by strong leader and relationship among community members and volunteers did successfully carry out its consensus to keep watching over factory activities in the area by creating its volunteer surveillance in collaboration with District officers. Community representing heavy traffic problem, Din Daeng had successfully utilized its leader ability in building cooperation with local traffic police and District officer in-charge in the issue in the combined effort of solving air pollution problem of the area. Communities in Phaya Thai district where air flow blockage was the problem, managed to gain benefit from their youth group volunteers who became highly aware during the course of this project giving real concern in air quality and pollution problem. Their contribution had proven to be effective step in initiation and stimulation on the setting up useful campaign, drawing significant attention and participation from community members. For the community representing a highly recognition for outstanding community of Bangkok is in Klong Sarn District, Talard Sirintr. With their past development activity success, this community was found highly susceptible to the “**Model**” idea formulated by their own efforts and could smoothly start implementation accordingly. The success of the Model came from their strong points of having the leader’s right attitude together with people awareness and cooperative effort created by the combined input of participation. The last the community representing heavy particulate matters in the air environment is in Jatujak District. This

area is a group of 5 community units : Prom Jai Patana, Sai Koo, Soi Pakdi, Kehasatharn Charoenchai and Saun Pak. Because of their close neighbouring therefore facing the same highly dust pollution problem, they became united for this common cause of complaint. With its considerable size and population, it also becomes an area of interest to both local and national politicians and district officers. Various cooperation activities and projects in development usually draw their attentions and get immediate responses. The “Model” on participation went well beyond expectation in this case .

Strong and weakness points of the Thai Environmental Act were analyzed in coupling with the “**Model**” testing stage. Weakness was evident especially in management part when considered air pollution issue at community level. Lack of knowledge and understanding in the law content, its scope of coverage particularly citizens’ right and response to deal with polluters were found common to all. Unclear and sometimes confusion in enforcement and punishment issues of what government agency has responsibility and authority by law. The action is not consistent at present. Lack of courage and confidence in our society in identifying polluter is found common due to undefined safety guarantee or protection for witness or plaintiff if revealed to public and media. Citizens rarely come forward to help identifying polluters and therefore let the officials handle this problem themselves. Overall can be the one main difficulty and drawback in organizing people participation against air pollution.